

Nr 33

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i brottsbalken m. m.

Genom en den 15 mars 1968 dagtecknad proposition, nr 79, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändring i brottsbalken,
- 2) lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297),
- 3) lag angående upphävande av 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418) om straff för varusmuggling,
- 4) lag om ändrad lydelse av 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19),
- 5) lag angående upphävande av 4 § lagen den 1 april 1966 (nr 78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ändringar i brottsbalkens regler om förverkande av egendom på grund av brott och vissa följdändringar i andra lagar. Syftet med ändringarna är främst att, såsom förutsattes vid brottsbalkens tillkomst, modernisera balkens regler i ämnet och få till stånd mera enhetliga normer för förverkandelagstiftningen i övrigt. Avsikten är också att nå större likformighet inom Norden på detta område.

I stället för den nuvarande uppräknningen i brottsbalken av muta och andra otillbörliga förmåner anges helt kort utbyte av brott enligt brottsbalken som föremål för förverkande. Vidare föreslås bl. a. en viss utvidgning av den nuvarande brottsbalksregeln om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter. Preskriptionstiden för talan om förverkande sänks från tio till fem år.

Vissa bestämmelser i brottsbalkens förverkandekapitel görs direkt tillämpliga på förverkande utanför brottsbalken. I denna införs dessutom en särskild regel som gör det möjligt att underlåta tillämpning av sådana specialstraffrättsliga bestämmelser enligt vilka förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan följer obligatoriskt på visst brott.

Lagförslagen

De vid propositionen fogade förslagen har följande lydelse.

1) Lag

om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas, dels att 36 kap. 1—4, 9 och 10 §§ brottsbalken skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges, dels att i samma kapitel skall införas två nya paragrafer, 11 och 12 §§, av nedan angiven lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

36 KAP.

1 §.

Muta, så ock för främjande av brott avsett förlag eller vederlag och annat dylikt, vars lämnande eller mottagande enligt denna balk utgör brott, skall förklaras förverkat till kronan, om det ej är uppenbart obilligt; utgjordes egendomen av annat än penningar och finnes den ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Vad nu sagts skall dock ej gälla mot den som i god tro förvärvat här avsedd egendom eller särskild rätt därtill.

Har någon eljest av brott som avses i denna balk haft vinning som ej motsvaras av skada för enskild, må han efter vad prövas skäligt förpliktas att utgiva däremot svarande belopp till kronan.

Utbyte av brott enligt denna balk som ej motsvaras av skada för enskild skall förklaras förverkat, om det ej är uppenbart obilligt. Detsamma gäller förlag för brott eller dess värde, om förlaget mottagits och mottagandet utgör brott enligt denna balk.

2 §.

Vad som använts såsom hjälpmedel vid brott som avses i denna balk eller frambragts genom sådan gärning må, såvitt ägaren eller någon som var i hans ställe uppsåtligen förövat gärningen eller medverkat därtill, förklaras helt eller delvis förverkat till kronan, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligga och det ej är uppenbart obilligt; finnes egendo-

egendom som använts såsom hjälpmedel vid brott enligt denna balk eller som frambragts genom sådant brott må förklaras förverkad, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligga. Detsamma gäller egendom vars användande utgör brott enligt denna balk eller med vilken eljest tagits befattning som utgör sådant brott.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

men ej i behåll, må i stället värdet förklaras förverkat. Detsamma skall gälla i fråga om hjälpmedel, varmed någon tagit sådan befattning som innebär brottslig förberedelse enligt denna balk.

Vad i första stycket sägs skall ej äga tillämpning mot den som i god tro förvärvat egendomen eller särskild rätt därtill.

I stället för egendomen kan dess värde förklaras förverkat.

3 §.

Ändå att fall som i 2 § sägs ej är för handen, må *dyrk, falskt mynt eller annat föremål*, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, förklaras förverkat.

Föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, må förklaras förverkat *även i annat fall än som avses i 2 §*.

4 §.

Förverkande på grund av brott av egendom eller dess värde må, om ej annat har föreskrivits, ske hos

a) *gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet,*

b) *den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var,*

c) *den som genom brottet beretts vinning,*

d) *den som efter brottet förvärvat egendomen på grund av giftorätt, arv eller testamente eller genom gåva eller som efter brottet förvärvat egendomen på annat sätt och därvid haft vetskap om eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med brottet.*

Tillhörde egendomen vid brottet ej någon av dem som anges i första stycket a)–c), må den ej förklaras förverkad.

Särskild rätt till egendom som förklaras förverkad består, om ej även den särskilda rätten förklaras förverkad.

Förklaras fartyg, som besväras av sjöpanträtt eller inteckning, eller luftfartyg, besvärat av luftpanträtt eller inteckning, förverkat, må rätten förklara att panträtten skall upphöra i den förverkade egendomen. Finnes i annat fall någons rätt till före-

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

mål som förklaras förverkat böra oaktat förklaringen bestå, skall rätten göra förbehåll därom.

9 §.

Kan på grund av den brottsliges död eller av annan orsak påföljd ej längre ådömas, må *vad i 1—5 §§ stadgas vinna tillämpning endast såframt* i mål därom stämning delgivits inom *tio* år från det brottet begicks. Talan må i sådant fall av åklagare väckas *allenast* om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Kan på grund av den brottsliges död eller av annan orsak påföljd ej längre ådömas, må *egendom förklaras förverkad på grund av brottet eller åtgärd föreskrivas till förebyggande av missbruk*, endast om stämning i mål därom delgivits inom *fem* år från det brottet begicks. Talan må i sådant fall väckas av åklagare *endast* om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

I fall — — — — — motsvarande tillämpning.

10 §.

Beslut om förverkande eller *annan åtgärd enligt 1—5 §§* förfaller, i den mån verkställighet ej skett inom *tio* år från det beslutet vann laga kraft.

Beslut om förverkande eller *åtgärd till förebyggande av missbruk* förfaller, i den mån verkställighet ej skett inom *tio* år från det beslutet vann laga kraft.

11 §.

Är i lag eller författning föreskrivet att förklaring skall meddelas om förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan av brott, må detta likväl underlåtas, om denna rättsverkan är uppenbart obillig.

12 §.

Förverkad egendom tillfaller kronan, om ej annat är föreskrivet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

Förverkande av egendom på grund av brott får ej ske hos den som efter brottet men före lagens ikraftträdande i god tro har mottagit egendomen i gåva. Vad i övrigt föreskrivs i 2 § enligt dess äldre lydelse skall tillämpas, när fråga är om brott som begåtts före lagens ikraftträdande.

2) Lag**om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297)**

Härigenom förordnas, att 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

13 KAP.**13 §.**

Förövar ägaren — — — — — rätt därtill.

Avser förverkandeförklaring luftfartyg som besväras av luftpanträtt eller inteckning, må domstolen ock förklara att panträkten i fartyget skall upphöra. Finnes i annat fall någons rätt till fartyget böra oaktat förverkandeförklaringen bestå, göre domstolen förbehåll därom.

Bestämmelserna i första och andra styckena skola i tillämpliga delar gälla jämväl krigsmateriel och gods som avses i 8 kap. 4 § andra stycket, såframt ägaren därav eller någon som är i hans ställe förövar gärning som i 8 § andra stycket i detta kapitel sägs eller medverkar därtill.

Bestämmelserna i första stycket skola i tillämpliga delar gälla jämväl krigsmateriel och gods som avses i 8 kap. 4 § andra stycket, såframt ägaren därav eller någon som är i hans ställe förövar gärning som i 8 § andra stycket i detta kapitel sägs eller medverkar därtill.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

3) Lag**angående upphävande av 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418)****om straff för varusmuggling**

Härigenom förordnas, att 11 § lagen den 30 juni 1960 om straff för varusmuggling skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1968.

4) Lag**om ändrad lydelse av 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19)**

Härigenom förordnas, att 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

4 §.

Handlar någon — — — — — utföra varan.

Har den brottslige eller annan, för vars räkning sådan åtgärd vidtagits, haft vinning därav, skall vad i 36 kap. 1 § andra stycket brottsbalken stadgas äga motsvarande tillämpning.

Utbyte av brott som avses i försvarsstycket skall förklaras förverkat, om det ej är uppenbart obilligt.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1968.

5) Lag**angående upphävande av 4 § lagen den 1 april 1966 (nr 78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet**

Härigenom förordnas, att 4 § lagen den 1 april 1966 om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1968.

Inledning

Brott kan enligt gällande rätt föranleda — utom böter och skadestånd — vissa andra ekonomiska sanktioner. Av dessa är förverkande av egendom den ojämförligt vanligaste. Beslut om förverkande meddelas i allmänhet av domstol eller, genom strafföreläggande, av åklagare. Det innebär att egendom tvångsvis och utan ersättning tas ifrån sin ägare. Med få undantag tillfaller egendomen kronan. När egendomen tillfaller kronan benämns åtgärden omväxlande konfiskation och förverkande. Bestämmelser om förverkande finns både i brottsbalken och i specialstraffrätten, dvs. i de rättsregler av straffrättslig art som finns i lagar och författningar utanför brottsbalken. Förverkandereglerna i brottsbalken, vilka överförts i stort sett oförändrade från 1864 års strafflag, tillämpas mera sällan. Åtskilliga av de specialstraffrättsliga bestämmelserna har däremot stor praktisk betydelse. Så-

väl brottsbalkens förverkanderegler som specialstraffrättens bestämmelser i ämnet har ofta kritiserats både till innehåll och form. Kritiken har dock främst riktats mot reglerna inom specialstraffrätten.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande tillkallades i december 1955 docenten, numera professorn Hans Thornstedt att som särskild utredningsman göra en förberedande undersökning för reformering av specialstraffrätten (direktiv se riksdagsber. 1957: I Ju 34). Utredningsmannen skulle enligt direktiven för utredningen söka kontakt med de övriga nordiska länderna.

Utredningsmannen inledde sitt arbete med en granskning av förverkandebestämmelserna i allmänstraffrätten och specialstraffrätten och avlämnade den 16 september 1960 ett delbetänkande med titeln »Förverkande på grund av brott» (SOU 1960: 28). Betänkandet avgavs sålunda innan brottsbalken trädde i kraft den 1 januari 1965. Utredningsmannen har därför utgått från strafflagens förverkanderegler. Han har bl. a. föreslagit sådana ändringar i dessa att bestämmelserna i större utsträckning än nu skall kunna tillämpas direkt eller analogivis inom specialstraffrätten och i övrigt bättre kunna tjäna som förebilder för den specialstraffrättsliga lagstiftningen. Förslaget innehåller dessutom mera allmänna riktlinjer för lagstiftning om förverkande inom specialstraffrätten.

Utredningsmannen har redovisat sina synpunkter på frågan, hur skilda problem beträffande förverkande av egendom bör lösas, i form av ett utkast till ändrade förverkandebestämmelser i strafflagen.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, Stockholms rådhusrätt, Göteborgs rådhusrätt, överbefälhavaren (ÖB), medicinalstyrelsen, statens kriminaltekniska anstalt, generaltullstyrelsen, riksräkenskapsverket (numera riksrevisionsverket), kontrollstyrelsen, skogsstyrelsen, veterinärstyrelsen, fiskeristyrelsen, kommerskollegium, överståthållarämbetet (ÖÄ), länsstyrelserna i Uppsala, Hallands och Jämtlands län, statens växtskyddsanstalt, Föreningarna Sveriges häradshövdingar, Sveriges stadsdomare, Sveriges polismästare, Sveriges landsfogdar, Sveriges stadsfiskaler och Sveriges landsfiskaler samt Stockholms handelskammare, Skånes handelskammare, Sveriges advokatsamfund och Svenska jägareförbundet. ÖB har bifogat yttrande av försvarets civilförvaltning samt cheferna för armén, marinen och flygvapnet. Kommerskollegium har överlämnat yttranden av Sveriges industriförbund och handelskammaren i Gävle. RÅ, ÖÄ och länsstyrelserna har bifogat yttranden av myndigheter inom polis- och åklagarväsendet, av några stadsfogdar, rådhusrätter m. fl.

År 1960 tillsattes efter beslut av justitieministrarna i Danmark, Finland, Norge och Sverige den nordiska straffrättskommittén för att behandla frågor om ensartad nordisk lagstiftning på straffrättens område och diskutera andra kriminalpolitiska frågor av principiell natur och gemensamt nordiskt

intresse. Kommittén består av representanter för nämnda länder jämte Island. Den fick som första uppdrag att behandla frågan om möjligheten att i de nordiska länderna nå fram till enhetliga regler om förverkande. Resultatet av kommitténs överläggningar i ämnet presenterades i ett gemensamt betänkande om konfiskation, dagtecknat den 20 maj 1963 och tryckt som bilaga till danska straffelovrådets betänkande om konfiskation (Betänkning nr 355, 1964). Betänkandet innehåller en redovisning av de principer som enligt kommitténs uppfattning bör vara vägledande för den framtida nordiska förverkandelagstiftningen. Beträffande preskription av förverkande och verkan av den brottsliges död kom kommittén inte fram till någon enhetlig lösning. Dessa frågor togs därför upp på nytt av kommittén i samband med behandlingen av övriga preskriptionsfrågor inom straffrätten. Kommitténs överväganden i detta problemkomplex redovisades i ett betänkande den 18 juni 1966 om preskription m. m., tryckt som bilaga till danska straffelovrådets betänkande om straffrättslig preskription m. m. (Betänkning nr 433, 1966) och numera även som särskilt betänkande i Nordisk utredningsserie (NU 1967: 15).

Beträffande närmare redogörelser för gällande rätt, för utredningsmannens förslag och remissyttrandena däröver samt för det nordiska lagstiftningsarbetet på förevarande område torde utskottet få hänvisa till propositionen.

Vid propositionen finns även som bilagor fogade dels utredningsmannens förslag till lagtext (bilaga 1) dels de till lagrådet remitterade förslagen (bilaga 2).

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Klिंग*, bl. a. följande.

I 36 kap. brottsbalken meddelas vissa bestämmelser om särskilda rättsverkningar av brott, främst förverkande av egendom. Också i anslutning till straffbestämmelser utanför brottsbalken, inom specialstraffrätten, förekommer förverkanderegler. Vissa av brottsbalkens bestämmelser är tillämpliga endast vid brott enligt brottsbalken. Andra åter har direkt betydelse även för specialstraffrätten eller kan tillämpas analogt inom denna.

Förverkande av egendom på grund av brott eller vid befarad brottslighet fyller en viktig funktion inom straffrätten. Därigenom kan den brottslige fräntas den vinning som han har gjort genom brottet. Genom förverkande kan man också beröva honom brottsverktyg och brottsprodukter för att på så sätt minska faran för fortsatt brottslighet. Dessutom kan annan farlig egendom, som har varit föremål för brott, oskadliggöras genom förverkande. En sådan sanktion kan vidare vara ett användbart komplement till straff och

andra brottspåföljder som medel att göra följderna av brottet mera kännbara i ekonomiskt hänseende.

Den nuvarande förverkandelagstiftningen har åtskilliga brister. Brottsbalkens regler, som i väsentliga delar överensstämmer med motsvarande bestämmelser i den tidigare gällande strafflagen, anses vara alltför komplicerade och ger ofta upphov till tolkningssvårigheter. Inom specialstraffrätten kännetecknas förverkandereglerne framför allt av brist på enhetlighet och konsekvens. Dessutom saknas regler i flera betydelsefulla avseenden.

Betänkande med förslag att avhjälpa bristerna i gällande lagstiftning har lagts fram år 1960 av en särskilt tillkallad utredningsman. Denne har gjort en ingående granskning av förverkandebestämmelserna både i den då gällande strafflagen och inom specialstraffrätten. På grundval av denna undersökning har utredningsmannen föreslagit, att strafflagsreglerne ändras i vissa avseenden och att flera generella specialstraffrättsliga förverkanderegler införs. Vidare har han angett allmänna riktlinjer för framtida specialstraffrättslig lagstiftning om förverkande. När betänkandet lades fram, hade förarbetena till brottsbalken fortskridit så långt att utredningsmannens synpunkter och förslag inte kunde beaktas i det sammanhanget.

Vid remissbehandlingen har utredningsförslaget fått ett övervägande positivt mottagande och i stort sett ansetts väl ägnat att läggas till grund för ändrad lagstiftning. Jag delar denna uppfattning. Utredningsmannens översikt över förverkandelagstiftningens regelsystem visar tydligt, att kritiken mot detta är befogad och att bestämmelserna på området bör reformeras. Utredningsmannens förslag avser visserligen ändringar i strafflagen, men eftersom dess regler i ämnet har förts över till brottsbalken praktiskt taget oförändrade i sak, har förslaget fortfarande aktualitet.

I likhet med utredningsmannen anser jag att man vid en reformering av förverkandelagstiftningen i största möjliga utsträckning bör lösa de olika frågorna gemensamt för allmänstraffrätten och specialstraffrätten. En sådan lösning ligger också i linje med den utveckling som har ägt rum på detta lagstiftningsområde och som går från speciella regler mot mera allmänna bestämmelser. För strafflagsbrotten har generella regler funnits sedan år 1948. Även inom specialstraffrätten har en tydlig tendens till större enhetlighet framträtt. Gemensamma förverkandebestämmelser har sålunda under senare år skapats för vissa grupper av specialförfattningar. Därvid har strafflagens regler tjänat som mönster. Mera likformiga föreskrifter har också tillkommit genom att strafflagens och brottsbalkens regler har efterbildats vid ny- och omskrivning av enstaka författningar. Jag finner det angeläget att denna utveckling mot en mera enhetlig reglering nu fullföljs och markeras ytterligare.

Att ersätta samtliga specialregler med allmänna bestämmelser i brottsbalken eller med en särskild förverkandelag anser jag liksom utredningsmannen inte vara lämpligt. Förverkande används i så olika syften inom

skilda specialstraffrättsliga sakområden, att sådana allmänna regler eller en sådan lag skulle bli alltför omfattande eller intetsägande, om de skulle täcka alla olika varianter. Specialförfattningarna bör därför även i fortsättningen innehålla regler om vilka former av förverkande som är tillämpliga. Vissa frågor, som är gemensamma för förverkandelagstiftningen, bör där-
emot kunna göras till föremål för en enhetlig reglering. Utredningsmannen har i denna del tvekat mellan att införa strafflagsregler, som ges allmän giltighet, och att sammanföra bestämmelserna i en särskild förverkandelag för specialstraffrätten. Jag föredrar det förra alternativet och förordar sålunda, att flera föreskrifter i brottsbalkens förverkandekapitel görs direkt tillämpliga inom specialstraffrätten.

Ett annat viktigt riktmärke för reformeringen av brottsbalkens förverkanderegler bör vara att de skall kunna bättre än f. n. tjäna som förebild för ny lagstiftning inom specialstraffrätten i den mån de inte blir direkt tillämpliga. De bör därför få en modernare och enklare utformning.

Förverkandelagstiftningen har på senare tid även varit föremål för nordiskt samarbete. Nordiska straffrättskommittén, som har haft i uppdrag att behandla frågan om enhetlig nordisk lagstiftning på området, har redovisat sina överväganden i betänkanden åren 1963 och 1966. Kommittén har uppnått enighet i väsentliga avseenden. De principer som kommittén därvid anslutit sig till stämmer i huvudsak med de synpunkter som anförs i utredningsmannens förslag. Kommitténs uppfattning om förverkandelagstiftningens utformning har lagts till grund för ny dansk lagstiftning. I Norge är frågan om ändrade förverkanderegler f. n. under övervägande i straffelovrådet. Också där torde kommitténs uttalanden följas. Med hänsyn härtill finner jag det angeläget att även de svenska reglerna om förverkande ändras så att de såvitt möjligt ansluter till kommitténs uttalanden. Så stor likformighet som möjligt inom Norden är av betydelse för det nordiska verkställighetssamarbetet. Lagen den 22 maj 1963 (nr 193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m. omfattar nämligen — förutom verkställighet av bötes- och fängelsedomar samt överflyttning av övervakning av villkorligt dömda och villkorligt frigivna — verkställighet av domar genom vilka egendom har förklarats förverkad. Det praktiska samarbetet mellan länderna underlättas givetvis om enhetliga nordiska bestämmelser om förverkande skapas i största möjliga utsträckning. Reglerna om villkorlig frigivning har tidigare ändrats i samma syfte (prop. 1965: 159). Som jag framhöll i det sammanhanget är det angeläget att fortsätta strävandena efter mera enhetliga regler på det område som berörs av samarbetslagstiftningen. De ändringar som nu föreslås i vår förverkandelagstiftning utgör ett led i dessa strävanden.

Allmänstraffrättsliga förverkanderegler

Den första paragrafen i brottsbalkens kapitel om förverkande av egendom m. m. innehåller bestämmelser om förverkande av muta samt av förlag och vederlag, som är avsett för främjande av brott, samt av annat dylikt, vars lämnande eller mottagande utgör brott enligt brottsbalken. I paragrafen finns också regler om förverkande av vinning som någon i andra fall har haft av brott som avses i brottsbalken.

Utredningsmannen har övervägt en ändring av lagrummet så att det skulle komma att avse ett rent vinningsförverkande men har slutligen avvisat en sådan ändring under hänvisning till att den inte skulle få någon praktisk betydelse. Han har sålunda stannat för att behålla lagrummet oförändrat i fråga om vad som anges som föremål för förverkande.

Under remissbehandlingen har hovrätten för Västra Sverige anfört, att tolkningen av bestämmelsen skulle underlättas, om den innefattade i princip endast vinningsförverkande. Nordiska straffrättskommittén har likaså uttalat sig för en sådan konstruktion, en rekommendation som har följts i den nya danska förverkandelagstiftningen.

Starka skäl talar enligt min mening även för en ändring av den svenska bestämmelsen i sådan riktning. Utom att ändringen innebär en förenkling erhålls också större enhetlighet på det nordiska planet. En allmänt formulerad bestämmelse om förverkande av vinning blir dessutom lättare att använda som förebild för specialstraffrätten. Jag föreslår därför att bestämmelsen i 36 kap. 1 § om förverkande av muta o. d. ändras till att avse ett rent vinningsförverkande. Vill man ge paragrafen en sådan innebörd, behöver man inte som förverkandeobjekt särskilt ange muta, som har tagits emot, och inte heller mottaget vederlag som är avsett för främjande av brott. Båda dessa former av otillbörlig belöning täcks av begreppet vinning. Med förlag är däremot förhållandet ett annat. Pengar eller egendom, som har lämnats för bestridande av utgifter som är förbundna med förövande av brott, kan knappast betecknas som vinning hos den som har tagit emot förlaget. Som förverkandeobjekt bör därför särskilt nämnas förlag för brott, när mottagande av förlaget utgör brott enligt brottsbalken.

En ändring av förverkanderegeln i enlighet med vad jag nu har angett innebär en viss inskränkning av paragrafens nuvarande tillämpningsområde. Bestämmelsen i första stycket gör det nämligen för närvarande möjligt att i vissa fall förverka muta, förlag, vederlag o. d. utan att vinning har uppkommit. Förverkande kan sålunda ske så snart muta eller annan sådan otillbörlig förmån har lämnats men inte tagits emot, om lämnandet utgör brott enligt brottsbalken. Så är fallet beträffande muta vid bestickning enligt 17 kap. 7 § och vid otillbörligt verkande vid röstning enligt 17 kap. 8 § första stycket. Att lämna förlag eller vederlag för brott är vidare enligt 23 kap. 2 § kriminaliserat som förberedelse till brottet, om detta enligt sär-

skild bestämmelse är straffbart på förberedelsestadiet. Den inskränkning i tillämpningsområdet som följer av den nu föreslagna ändringen och som innebär, att muta och annan sådan otillbörlig förmån som väl lämnats men inte tagits emot i fortsättningen inte kommer att kunna förklaras förverkad, torde knappast få någon praktisk betydelse. Den torde därför inte heller i nämnvärd mån inverka på förverkandesanktionens effektivitet. De skäl jag har anfört för ändringen torde i allt fall väga tyngre än de betänkligheter som möjligen kan anföras mot denna begränsning av tillämpningsområdet.

Enligt gällande rätt kan förverkandeförklaring inte avse sådan vinning av brott som motsvaras av skada för enskild. Därmed är således förverkande uteslutet i fråga om sådan vinning som görs genom förmögenhetsbrott. Frågan om förhållandet mellan vinningsförverkande och skadestånd har inte behandlats av utredningsmannen. Ett par remissinstanser har däremot tagit upp frågan och föreslagit, att den omständigheten att målsägande anspråk kan framställas inte bör hindra vinningsförverkande. Frågan har diskuterats inom den nordiska straffrättskommittén. Från dansk, finsk och norsk sida har därvid förordats en reglering som i vissa delar skiljer sig från gällande svenska bestämmelser och som inte har biträtts på svensk sida. Inom kommittén var man ense så långt att förverkande inte skulle ske, om den skadelidande hade blivit gottgjord före rättegången eller framställde sitt anspråk i denna. Åsikterna var däremot delade beträffande de fall då den skadelidande inte hade framfört sitt skadeståndskrav före eller i rättegången eller då han uttryckligen hade avstått från sitt krav eller då han var okänd. Enligt den danska uppfattningen, som delades av representanterna från Finland och Norge, skulle vinningsförverkande kunna ådömas i sådana situationer. För att en målsägande, som framställde sitt anspråk senare, inte skulle bli ekonomiskt lidande av att vinningen av brottet redan hade förklarats förverkad, ansågs att den förverkade egendomen skulle få användas för att gottgöra målsägande den skada han har lidit. På svensk sida vidhölls den i Sverige gällande regeln, att vinning av brott inte kan förklaras förverkad om den motsvaras av skada för enskild, oavsett om ersättningskrav har framställts eller ej. Inom kommittén ansåg man inte att skillnaden i rättssystemen på detta område hade någon större praktisk betydelse. I de fall när den skadelidande inte hade framställt anspråk på ersättning, torde det nämligen sällan finnas några tillgångar att dra in genom förverkande. Den reglering som inom kommittén förordades av de övriga nordiska länderna har numera införts i den danska förverkandelagstiftningen.

Som nordiska straffrättskommittén har framhållit torde de inom kommittén diskuterade systemen i praktiken leda till i stort sett samma resultat. Den nuvarande svenska ordningen med förbud mot vinningsförverkande, när målsägandeanspråk har framställts eller kan framställas, gäller sedan

år 1948 och har enligt vad jag har mig bekant inte medfört några otillfredsställande konsekvenser. Jag anser det f. n. inte finnas skäl att frångå gällande ordning.

I fråga om muta och annan sådan otillbörlig förmån har utredningsmannen vidare föreslagit den ändringen att domstolen får möjlighet att tillgripa värdeförverkande som alternativ till sakförverkande. Enligt förslaget skall sålunda egendomens värde kunna förklaras förverkat, även om själva egendomen finns i behåll. Remissinstanserna har genomgående tillstyrkt detta förslag. Detta har också enligt min mening stora fördelar. Som utredningsmannen har framhållit, medför villkoret att egendom inte längre finns i behåll vissa kriminalpolitiskt omotiverade konsekvenser. En ändring enligt förslaget medför den fördelen att förverkandesanktionen kan riktas mot flera personer samtidigt och inte bara mot den hos vilken egendomen finns i behåll. Vidare slipper man ibland omfattande utredningar om förverkandeföremålet finns i behåll och svåra tolkningsfrågor om föremålet skall anses vara i behåll. Inom nordiska straffrättskommittén har också rätt enighet om att värdeförverkande bör vara alternativt och inte subsidiärt i förhållande till sakförverkande. Flera skäl talar således för utredningsmannens uppfattning. I likhet med remissinstanserna biträder jag denna. I tillämpningen bör dock i allmänhet när egendomen finns i behåll denna och inte värdet förklaras förverkat. Om förverkande av muta o. d. ändras till ett rent vinningsförverkande, kommer vinning att betyda dels den ursprungliga vinningen, dvs. själva föremålet, dels egendomens värde. Principen om alternativt värdeförverkande behöver därför anges uttryckligen endast beträffande förlag. Till frågan om värdeförverkande vid konfiskation av hjälpmedel och brottsprodukter återkommer jag senare.

Det har inte satts i fråga annat än att förverkande enligt 1 § även i fortsättningen bör vara fakultativt. Jag återkommer senare till frågan hur detta bör komma till uttryck i lagtexten.

Enligt 36 kap. 2 § i dess gällande lydelse kan hjälpmedel och brottsprodukter förverkas inte bara när det är påkallat till förebyggande av brott utan också när andra särskilda skäl föreligger. Utredningsmannen har föreslagit, att det senare ledet skall slopas som grund för förverkande. Under remissbehandlingen har förslaget i denna del fått ett negativt mottagande. De flesta av de remissinstanser som har yttrat sig på denna punkt har ansett, att gällande rätt bör behållas. När bestämmelsen om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter infördes, angavs att grunden »särskilda skäl» var avsedd för sådana fall då det skulle vara stötande om den brottslige fick behålla hjälpmedel som han hade använt vid brottet trots att han hade blivit fälld. I likhet med de flesta remissinstanserna anser jag detta skäl fortfarande äga giltighet. En ytterligare anledning att behålla »särskilda skäl» som grund för förverkande är att en sådan bestämmelse står i överensstämmelse med motsvarande danska re-

gel. Mot grunden »särskilda skäl» har utredningsmannen vidare anmärkt, att den är för vagt formulerad och därför inte tillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt. Jag kan inte finna att rättstillämpningen har gett belägg för detta påstående. Det torde inte vara möjligt att finna en mera preciserad formulering utan att göra lagtexten onödigt komplicerad. Jag föreslår därför att regeln behålls oförändrad. Jag vill dock samtidigt betona, att huvudsyftet med förverkande enligt 2 § bör liksom tidigare vara att förebygga fortsatt brottslighet.

Enligt utredningsförslaget bör bestämmelsen om subsidiärt värdeförverkande slopas när det gäller brottsverktyg och brottsprodukter. Utredningsmannen har menat, att förverkande i dessa fall helt bör inriktas på att konfiskera ett bestämt föremål på grund av dess egenskaper. Användningsområdet för en regel om värdeförverkande har ansetts begränsat. Remissopinionen är ganska splittrad i denna fråga. För egen del anser jag inte att övertygande skäl har anförts för att slopa bestämmelsen. Om man, som jag tidigare har föreslagit, behåller regeln om särskilda skäl, är det naturligt att bestämmelsen även i fortsättningen innefattar möjlighet till värdeförverkande. Bestämmelsen bör dock ändras så, att värdeförverkande — liksom vid förverkande av vinning och förlag — blir alternativt i stället för subsidiärt i förhållande till sakförverkande. Principen att sakförverkande skall tillgripas i första hand bör gälla även här. Vad jag nu har föreslagit är helt i linje med nordiska straffrättskommitténs intentioner och den nya danska förverkandelagstiftningen.

Utredningsmannen har tagit upp frågan, om bestämmelsen i 36 kap. 2 § om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter skulle kunna utvidgas till att generellt omfatta föremål varmed någon har tagit sådan befattning som är straffbelagd. Han har dock avvisat en sådan ändring under hänvisning till att konsekvenserna av en så vittgående regel skulle vara svåra att överblicka. Utredningsmannen har inte gjort någon mera ingående undersökning av problemet och frågan har inte heller berörts under remissbehandlingen.

Åtskilliga fördelar skulle enligt min mening stå att vinna med en sådan utvidgning. Man får framför allt en klar regel om förverkande vid sådant brott som består just i användandet av ett visst föremål. F. n. är det tveksamt om sådan egendom kan förklaras förverkad med stöd av 36 kap. 2 §. Enligt paragrafens ordalydelse är det — förutom brottsprodukter — nämligen endast hjälpmedel vid brott som kan förklaras förverkat. Det är därför oklart om t. ex. sådan skrift eller bild som sårar tukt och sedlighet och som har spritts i strid med 16 kap. 11 § brottsbalken faller in under paragrafen. Detsamma gäller vid brottet förledande av ungdom enligt 16 kap. 12 § i fråga om sådan skrift eller bild som sprids och som kan medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran. Det är också oklart om utrustning, med vilken någon har tagit sådan befattning som innebär olovlig kårverksamhet enligt

18 kap. 4 §, kan hänföras till hjälpmedel vid brott. Vidare är det tveksamt om t. ex. en uniform, som någon bär obehörigen så att han gör sig skyldig till föregivande av allmän ställning enligt 17 kap. 15 §, kan föras in under begreppet hjälpmedel. I samtliga dessa fall, vilka i olika sammanhang föranlett tveksamhet inom doktrinen, skulle en utvidgning av bestämmelsen skapa klarhet om att förverkande kan ske av den egendom som har varit föremål för brott. Detsamma gäller hjälpmedel vid brottslig förberedelse. Den särskilda regeln härom i 2 § skulle kunna utgå vid en sådan utvidgning.

Eftersom en sådan regel, liksom nuvarande 2 §, skulle gälla endast förverkande vid brott enligt brottsbalken, saknas anledning att befara att bestämmelsen skulle få en alltför vidsträckt tillämpning. Dessutom skulle dess användning — liksom vid förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter — begränsas av kravet på att förverkande skall vara påkallat till förebyggande av brott eller på att andra särskilda skäl skall föreligga. Förverkandets fakultativa karaktär skulle vidare göra det möjligt att begränsa tillämpningen av sanktionen till sådana fall då det synes angeläget att ingripa med förverkande.

En utvidgning av regeln enligt vad jag nu har anfört skulle också göra 2 § bättre lämpad som förebild för specialstraffrätten. Utanför brottsbalken är det nämligen oftast fråga om förverkande av just sådana föremål vars användande utgör brott. I vissa fall kan det visserligen vara lämpligare att uttryckligen ange vilken egendom som kan förklaras förverkad, men en generell bestämmelse skulle bli användbar i åtskilliga sammanhang. En bestämmelse motsvarande den nu berörda finns redan i den danska förverkandelagstiftningen och torde komma att införas i den norska lagstiftningen.

På grund av det anförda föreslår jag, att 36 kap. 2 § ändras till att omfatta — förutom hjälpmedel vid brott och brottsprodukter — egendom som på annat sätt har varit föremål för brott som avses i brottsbalken.

Gällande bestämmelse om förverkande av föremål, som på grund av sin särskilda beskaffenhet och övriga omständigheter kan befaras komma till brottslig användning — s. k. utpräglade brottsverktyg — skiljer sig på ett markant sätt från övriga förverkanderegler. Enligt denna bestämmelse kan nämligen förverkande ske oberoende av om brott har begåtts. Regeln är dessutom tillämplig även utanför brottsbalkens område. Bestämmelsen har sin plats i 36 kap. 3 §. Den följer således efter bestämmelserna i 1 och 2 §§ om förverkande av muta m. m. och av hjälpmedel vid brott och brottsprodukter, vilka bestämmelser gäller enbart förverkande på grund av brott och vidare är begränsade till brott enligt brottsbalken. Utredningsmannen har ansett att föreskriften om förverkande av utpräglat farliga brottsverktyg inte bör vara subsidiär till bestämmelsen i 2 § om förverkande av hjälpmedel vid brott och brottsprodukter. Han har därför föreslagit, att ordningsföljden mellan dessa båda bestämmelser — vilka

båda förut fanns intagna i 2 kap. 17 § strafflagen — kastas om, så att bestämmelsen om förverkande av utpräglad farliga brottsverktyg kommer först. Denna är nämligen enligt hans uppfattning den centrala föreskriften om indragning av farlig egendom. Ett par remissinstanser har gett uttryck åt samma uppfattning. Med hänsyn till de avvikelser som utmärker nu ifrågavarande bestämmelse i 3 § i förhållande till både den i 1 § och den i 2 § anser jag inte, att utredningsmannens förslag innebär någon förbättring i systematiskt hänseende. Jag förordar därför att nuvarande ordning mellan bestämmelserna behålls. Det i några remissyttranden framförda önskemålet, att bestämmelsen skall föras till en särskild paragraf, har redan tillgodosetts vid brottsbalkens införande.

Utredningsmannen har föreslagit att exemplifieringen av farliga brottsverktyg slopas. Detta förslag bör följas. Med denna justering avses inte någon ändring i sak.

För att ange att förverkande är *f a k u l t a t i v t* används i brottsbalken, liksom tidigare i strafflagen, flera olika uttryckssätt. Utredningsmannen har föreslagit en förenkling på denna punkt. Han förordar som gemensam formulering uttrycket »må ådömas» och, som en strängare variant, uttrycket »skall, om det ej är uppenbart obilligt, förklaras förverkat». Någon saklig ändring i förhållande till gällande rätt avses inte. Liksom f. n. bör alltså förverkande vara regeln. Remissinstanserna har riktat relativt stark kritik mot det föreslagna mildare uttrycket »må». I synnerhet vid förverkande av muta och annan vinning befaras förslaget medföra en inte önskad betydelseförskjutning. I fråga om förverkande av brottsverktyg och brottsprodukter har remissinstanserna däremot inte gjort några invändningar.

I likhet med utredningsmannen anser jag att en förenkling i uttrycksättet bör eftersträvas när det gäller att utmärka förverkandepåföljdens fakultativa karaktär. Därigenom vinnns — förutom en rent språklig förbättring — att brottsbalksreglerna blir bättre lämpade som förebilder för specialstraffrätten. I fråga om förverkande av vinning kan möjligen, som vissa remissinstanser har framhållit, uttrycket »må» befaras medföra en försvagning av presumptionen för förverkande. För dessa fall föreslår jag därför en regel av innehåll att förverkande skall ske, om det inte är uppenbart obilligt. När det gäller förverkande av hjälpmedel enligt 2 § bör det dock vara tillräckligt att i enlighet med utredningsförslaget markera förverkandets fakultativa karaktär med uttrycket »må förklaras förverkat».

I fråga om *v e m f ö r v e r k a n d e f å r r i k t a s m o t* har utredningsmannen föreslagit, att en särskild bestämmelse införs i vilken de subjekt uppräknas hos vilka förverkande får ske. Utredningsförslaget innebär inte några större sakliga ändringar i förhållande till gällande rätt. Remissinstanserna har överlag gillat förslaget. Också jag finner det välmotiverat med en sådan bestämmelse och föreslår att den tas in som 4 § i 36 kap. Med en sådan regel kan nuvarande bestämmelser i 1 och 2 §§ om skydd för god-

troende förvärvare och om begränsning i fråga om subjektet för förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter slopas.

Den särskilda bestämmelsen bör omfatta de subjekt som har räknats upp i utredningsmannens förslag. Som jag strax kommer att beröra närmare anser jag att i bestämmelsen bör dessutom anges vissa subjekt som inte särskilt nämns i förslaget. Bland de subjekt mot vilka förverkande får riktas kan urskiljas två grupper, nämligen dels sådana som har haft befattning med egendomen vid brottstillfället och dels sådana som har förvärvat egendomen efter brottet.

Till den förra gruppen hör gärningsmannen och annan medverkande, den i vars ställe någon av dessa var och den som har fått vinning genom brottet. I fråga om den som har företräts av gärningsmannen eller annan medverkande har advokatsamfundet ifrågasatt, om han bör tas med bland dem som kan ådömas förverkande. Samfundet har i anslutning härtill anfört flera exempel på fall, i vilka en sådan regel skulle leda till stötande resultat. Bl. a. har nämnts förverkande av brottsverktyg, som tillhör gärningsmannens omyndiga barn, och förverkande i repressivt syfte hos omyndig eller dödsbo på grund av förmyndares resp. boutredningsmans brottsliga handlande. Enligt min mening torde de skäl som i dessa och andra liknande fall kan tala mot förverkande i tillräcklig omfattning kunna beaktas inom ramen för förverkandets fakultativa karaktär. Däri torde ligga tillräcklig garanti för att tredje man skall vara skyddad mot oskäligt förverkande på grund av ställföreträdarens brottslighet.

Till den andra gruppen av förverkandesubjekt har utredningsmannen räknat den som har förvärvat egendomen efter brottet och därvid haft vetskap om eller skälig anledning till antagande om egendomens samband med den brottsliga gärningen. Genom en sådan regel skulle godtroende förvärvare skyddas.

Även jag anser att den som efter överlåtelse har förvärvat egendom i princip bör vara skyddad mot förverkande, såvida han ej därvid har haft vetskap om sambandet mellan egendomen och brottet eller haft skälig anledning antaga sådant samband.

När det gäller förvärv genom gåva kan dock finnas skäl att gå längre. Den nordiska straffrättskommittén har enhälligt gett uttryck åt den uppfattningen att förverkande bör kunna riktas mot gåvotagare oberoende av god tro. För egen del vill jag framhålla att det kan förekomma fall då man bör kunna tillgripa förverkande mot gåvotagare även om han har varit i god tro. Det gäller t. ex. gåva till make eller barn. Eftersom egendomen vid gåva har mottagits utan motprestation, framstår förverkande i sådana fall ofta som mindre betänkligt. Jag ansluter mig därför till kommitténs mening.

Enligt gällande rätt hindrar ej heller förvärv genom dödsfall förverkande. Detta följer av 36 kap. 9 § första stycket, som innehåller en preskriptionsregel för förverkande, när påföljd inte längre kan ådömas på grund av den

brottsliges död. Den som har förvärvat egendom på grund av arv eller genom testamente är således inte skyddad mot förverkande av egendomen. Detsamma torde gälla den som på grund av giftorätt har förvärvat egendom vid bodelning i anledning av makes död. Som jag strax skall beröra närmare förordar jag inte någon ändring i principen att förverkande kan ske även efter den brottsliges död. De som har förvärvat egendomen på grund av sådana familjerättsliga fång som jag nu har nämnt bör — liksom gåvotagare — anges i 4 §. Vad som gäller om den som har förvärvat egendom på grund av giftorätt i anledning av dödsfall bör gälla också vid andra giftorättsförvärv.

Förverkande kan ske samtidigt hos flera av de subjekt som anges i bestämmelsen. Detta överensstämmer med gällande rätt. Möjligheten till förverkande hos flera samtidigt får särskild betydelse, om värdeförverkande i enlighet med vad jag förut förordat införs som alternativ till sakförverkande. Liksom f. n. bör dock egendomens värde utgöra den yttersta gräns intill vilken förverkande kan ske. Dubbelkonfiskation bör således vara utesluten. Utredningsmannen har menat, att värdeförverkande som har ådömts flera personer liksom f. n. bör åvila dessa solidariskt och att detta kan gälla utan särskild föreskrift. Jag vill i likhet med hovrätten för Västra Sverige ifrågasätta om inte utredningsmannens uttalande om gällande rätt är alltför kategoriskt. Som hovrätten har anfört står en motsatt princip i bättre överensstämmelse med syftet bakom förverkande. Solidariskt förverkande står inte heller väl samman med den här förut förordade principen om vinningskonfiskation. Vinning bör nämligen räknas särskilt för var och en som drabbas av förverkande. I vissa andra fall kan dock solidariskt förverkande vara motiverat. Huvudregeln torde dock bli att förverkande inte ådöms solidariskt. Jag anser det inte nödvändigt att denna princip kommer till uttryck i lagtexten.

Utredningsmannens förslag i denna del innehåller inte någon begränsning till uppsåtliga brott. Detta innebär i förhållande till gällande rätt en utvidgning i fråga om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter. Sådant förverkande kan nu ske endast om ägaren eller någon som var i hans ställe uppsåtligen har förövat gärningen. Bakom utredningsmannens förslag, att förverkande av hjälpmedel o. d. skall kunna ådömas även vid oaktsamhetsbrott, ligger tanken, att bestämmelsen om vilka subjekt som kan drabbas av förverkande bör gälla också inom specialstraffrätten, där en sådan regel får särskild betydelse. Remissinstanserna har inte haft något att invända mot detta förslag. Jag ansluter mig därtill och vill, som jag senare kommer att beröra närmare, föreslå att bestämmelsen görs direkt tillämplig även inom specialstraffrätten. Jag är ense med utredningsmannen om att den föreslagna utvidgningen till oaktsamhetsbrott i praktiken kan väntas komma till ringa användning, särskilt som det för förverkande

av hjälpmedel i princip krävs att det skall vara påkallat till förebyggande av brott. Den föreslagna utvidgningen av tillämpningsområdet innebär självfallet inte någon ändring i nu gällande regel, att förverkande inte kan ske hos den som av oaktsamhet begår en gärning som är straffbar endast som uppsåtlig.

Förverkande på grund av brott bör inte få drabba ägare som står helt främmande för brottet. För tydlighets skull bör därför en särskild bestämmelse införas till skydd för ulomstående ägare. En sådan begränsning gäller f. n. beträffande hjälpmedel och brottsprodukter. Den bör gälla all egendom som blir föremål för förverkande.

En fråga som har nära samband med den nu behandlade är den om skyddet för begränsad sakrätt i egendom som förklaras förverkad. Den nuvarande ordningen med en regel för panträtter i fartyg och luftfartyg och en annan för övriga begränsade sakrätter skapar oklarhet och tolkningssvårigheter. Utredningsmannen har föreslagit en enhetlig reglering enligt vilken begränsade sakrätter skall bestå, om inte domstolen förordnar annorlunda. Detta förslag har fått ett övervägande positivt mottagande under remissbehandlingen. Jag anser också, att det saknas anledning att behandla begränsade sakrätter olika, och vill ansluta mig till den föreslagna regleringen som får anses vara den mest tillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt. En sådan ordning innebär, att förordnande att begränsad sakrätt skall upphöra kan ges endast i enlighet med de regler som gäller för förverkande av själva egendomen. Den föreslagna ordningen kräver vissa ändringar i luftfartslagen, lagen om straff för varusmuggling och lagen om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet. Till dessa ändringar återkommer jag senare.

I reglerna om preskription av förverkandetalan har utredningsmannen föreslagit väsentliga ändringar, som har blivit livligt diskuterade under remissbehandlingen. Enligt utredningsförslaget bör förverkandetalan i princip preskriberas samtidigt med åtal för brottet. Så sker i viss utsträckning enligt gällande rätt men endast i de fall då preskriptionstiden för åtalet uppgår till tio år eller mera. Vid de brott som har kortare preskriptionstid för åtal — två eller fem år — gäller för förverkandetalan en särskild preskriptionstid om tio år. Den tvååriga preskriptionstiden för åtal gäller när inte svårare straff än fängelse i ett år kan följa på brottet och femårstiden gäller när det svåraste straffet är högre men inte över fängelse i två år. Den nuvarande regleringen innebär således, att preskriptionstiden för åtal och förverkandetalan sammanfaller endast vid grövre brottslighet. Utredningsmannen har föreslagit, att den av honom förordade preskriptionsregeln för förverkande skall gälla även inom specialstraffrätten. Inom denna är enbart bötesstraff en vanlig påföljd och när fängelse förekommer överstiger maximistraffet vanligen inte fängelse i ett år. För grov brottslig-

het brukar det svåraste straffet uppgå till fängelse i högst två år. Den av utredningsmannen föreslagna regeln får således sin största betydelse inom specialstraffrätten.

Utredningsmannens förslag är tilltalande från kriminalpolitisk synpunkt. Förverkande betraktas ofta, särskilt av den som drabbas därav, som en del av bestraffningen för brottet. Det kan då synas rimligt att hotet om en sådan sanktion inte kvarstår längre tid än hotet om åtal för brottet. Tungt vägande remisskritik har emellertid framförts mot denna del av förslaget. Åtskilliga remissinstanser har funnit det stötande att en person, som har begått brott för vilket åtal preskriberas redan efter två år, skall kunna behålla kanske en större förmögenhet genom att hålla sig undan under denna relativt korta tid. Det betonas särskilt att hänsyn måste tas till att den föreslagna regeln skall gälla även inom specialstraffrätten. Inom denna är straffmaxima ofta låga och preskriptionstiden för åtal följaktligen kort, medan de värden som bör konfiskeras kan vara av betydande storleksordning. I vissa remissvar framhålls också, att det ofta händer att brottet inte upptäcks inom en tvåårsperiod. De invändningar som sålunda har framförts under remissbehandlingen måste enligt min mening beaktas. Den kortaste preskriptionstiden för åtal, två år, förefaller helt otillräcklig med hänsyn till att det även vid brott med lågt straffmaximum ofta kan vara fråga om förverkande av stora förmögenhetsvärden. Den nuvarande tioårsregeln måste å andra sidan anses för sträng med tanke på de lindrigare fallen. Enligt min uppfattning får en femårig preskriptionstid för förverkande anses lämplig för de fall då åtalspreskription inträffar efter högst fem år. En sådan regel synes tillfredsställande både från kriminalpolitisk synpunkt och med hänsyn till kravet på en effektiv förverkandesanktion. Den föreslagna lösningen stämmer också bättre överens med uppfattningen i övriga nordiska länder sådan den har kommit till uttryck i nordiska straffrättskommitténs betänkanden och den danska förverkandelagstiftningen. Den föreslagna ändringen berör inte förverkande av s. k. utpräglade brottsverktyg. Sådant förverkande kan ju ske oberoende av om något brott har begåtts och bör därför inte heller vara underkastat preskription.

Kravet i 9 § första stycket, att talan om förverkande får väckas bara om det är påkallat från allmän synpunkt i sådant fall då åtalspreskription har inträtt, bör behållas.

Frågan om preskriptionsregelns tillämpning inom specialstraffrätten vill jag återkomma till i samband med behandlingen av de specialstraffrättsliga reglerna.

Möjligheten att förklara egendom förverkad på grund av brott kan enligt nuvarande ordning (9 §) falla bort även till följd av att den brottslige dör, innan han har dömts för det brott som kan medföra förverkande. Samma tioårsregel som vid åtalspreskription är då tillämplig. Förverkande kan alltså ådömas även efter den brottsliges död, men endast om stäm-

ning har delgetts inom tio år från det brottet begicks. Utredningsmannen vill även i detta avseende genomföra principen att förverkande inte skall kunna användas, när straff eller annan påföljd för brottet är utesluten. Han har därför föreslagit att förverkandetalan i princip inte skall få väckas efter den brottsliga död. I denna del har utredningsförslaget fått ett övervägande negativt mottagande under remissbehandlingen, även av sådana remissinstanser som har godtagit förslaget om verkan av åtalspreskription. Man finner det stötande och olämpligt att förverkande inte kan ådömas efter gärningsmannens död. Därvid framhålls som särskilt otillfredsställande, att den brottsliga dödsbo eller någon som har beretts vinning genom brottet får behålla vinningen. En remissinstans har också påpekat det olämpliga i att den föreslagna regeln skall medföra att den som har förvärvat egendom i ond tro inte kan drabbas av förverkande. I dansk förverkandelagstiftning har den principen införts att konfiskationsansvar faller bort vid gärningsmannens död men undantag har samtidigt gjorts för vinningskonfiskation under motivering att det skulle vara stötande om vinning av brott skulle tillfalla den dödes arvingar. De kritiska synpunkter som har kommit till uttryck under remissbehandlingen synes böra beaktas. Den nuvarande principen, att förverkande skall vara möjligt även sedan den brottsliga har avlidit, bör behållas. Möjligheten bör givetvis inte vara till tiden obegränsad. Jag vill föreslå en femårsregel här på samma sätt som vid preskription av förverkandetalan i anslutning till åtalspreskription. Femårstiden bör även här gälla oavsett föremålet för förverkande. Den nuvarande särskilda åklagarprövningen bör stå kvar. Därigenom får åklagaren möjlighet att underlåta att föra talan om förverkande t. ex. när en sådan rättsverkan skulle vara obillig i det enskilda fallet.

En regel om preskription av ådömt förverkande infördes först med brottsbalken, där den intagits i 36 kap. 10 §, efter förslag av strafflagberedningen. Dess förslag förelåg, när utredningsmannen hade att ta ställning till problemet. Han har därför utgått från detta förslag men i stället för en tioårig preskriptionstid förordat en preskriptionstid av fem år. Utredningsmannen har emellertid även gett uttryck åt vissa sympatier för gällande ordning. Han har därvid framhållit, att en kort preskriptionstid inte enbart är till fördel för den dömda. Denna synpunkt har betonats ytterligare i några remissvar. Det skäl som främst åberopats för den nuvarande tioåriga preskriptionstiden är att en kortare tid skulle utgöra ett allvarligt hinder mot effektiv indrivning. En sådan längre preskriptionstid har ansetts nödvändig med hänsyn till att man här — till skillnad från vad som gäller vid verkställighet av bötesstraff — saknar möjlighet att använda införselinstitutet och inte heller har tillgång till hotet om förvandlingsstraff. De remissinstanser som föredragit en kortare preskriptionstid har som en fördel framhållit, att den dömda därvid inte blir utsatt för hotet om verkställighet under alltför lång tid. Dessutom har bl. a. riksrevisionsverket ansett det vara

fördelaktigt från praktisk synpunkt om ärendena rörande verkställighet av förverkande kunde avslutas inom kortare tid än tio år.

Vid bedömningen av vilken preskriptionstid som är lämpligast i fråga om verkställighet av beslut om förverkande måste man liksom vid preskription av förverkandetalan väga hänsynen till den dömde mot kravet på sanktionens effektivitet. Det förefaller mig, mot bakgrund av de synpunkter som har kommit fram under remissbehandlingen, inte tillräckligt motiverat att förkorta den nuvarande preskriptionstiden. I det fall då förverkandebeslutet gäller stora belopp torde det också kunna vara förmånligare för den dömde att preskriptionstiden är längre, eftersom indrivningsmyndigheten annars kan tvingas att försätta honom i konkurs. Skilda regler för t. ex. vinningsförverkande och annat förverkande kan inte anses ändamålsenligt. Jag föreslår därför inte någon ändring av preskriptionstidens längd vid ådömt förverkande. Som jag senare kommer att beröra närmare anser jag däremot tiden nu vara mogen att göra denna preskriptionsregel direkt tillämplig inom specialstraffrätten.

Inom specialstraffrätten finns vissa obligatoriska förverkandederegler. Till undvikande av orimliga följder av dessa har utredningsmannen föreslagit en generell bestämmelse som gör det möjligt att begränsa användningen av obligatoriskt förverkande inom specialstraffrätten. En sådan regel har särskilt rekommenderats under remissbehandlingen. Också jag finner det angeläget att förverkandelagstiftningen kompletteras med en allmän föreskrift av detta slag. Jag förordar därför att det bland de allmänstraffrättsliga reglerna i brottsbalken som en ny 11 § tas in en särskild bestämmelse, som ger domstolarna möjlighet att underlåta förverkande när detta skulle vara uppenbart obilligt.

En fråga som visserligen är av mera teknisk natur men som har väsentlig praktisk betydelse, särskilt inom specialstraffrätten, är den om man i varje förverkandebestämmelse skall behöva upprepa till vem förverkandet skall ske. Som jag tidigare har nämnt tillfaller nu förverkad egendom så gott som uteslutande kronan. Bland undantagen kan nämnas jaktförfattningarna. Att förverkande sker till kronan anges uttryckligen i 36 kap. 1 och 2 §§. Detsamma gäller inom specialstraffrätten. I likhet med utredningsmannen anser jag att huvudregeln, nämligen att förverkad egendom tillfaller kronan, skall föras till en särskild bestämmelse. Jag föreslår att den tas in i en ny paragraf, 12 §. Frågan om regelns tillämpning inom specialstraffrätten vill jag strax återkomma till.

Liksom utredningsmannen anser jag, att det inte föreligger tillräckliga skäl att införa någon särskild bestämmelse om verkställighetspreskription vid dödsfall.

Specialstraffrättsliga förverkanderegler

Inom specialstraffrätten saknas i allmänhet generella bestämmelser om förverkande. Författningarna inom detta område måste därför i stor utsträckning belastas med utförliga regler i ämnet. Brottsbalken reglerar vissa frågor som är gemensamma för hela förverkandelagstiftningen och det är naturligt att dess bestämmelser blir direkt tillämpliga även inom specialstraffrätten. I det föregående har jag också föreslagit en sådan utvidgning av tillämpningen av brottsbalkens förverkanderegler.

Vissa av dessa bestämmelser är redan nu direkt tillämpliga inom specialstraffrätten. Hit hör reglerna i 3 § om förverkande av s. k. utpräglade brottsverktyg och i 6—8 §§ om bl. a. verkan av olika påföljder och om förverkande hos den som ej fyllt femton år eller lider av sinnessjukdom etc. Utredningsmannen anser att också reglerna om vem förverkande får riktas mot och om skydd för sakrättshavare (nu 4 §), om åtgärder till förebyggande av missbruk (nu 5 §) samt om preskription och verkan av den brottsliges död (nu 9 och 10 §§) bör få samma vidsträckta tillämpningsområde.

Jag delar utredningsmannens uppfattning. Visserligen anses några av dessa bestämmelser redan kunna tillämpas åtminstone analogivis utanför brottsbalken men det får — bl. a. för undvikande av tolkningssvårigheter — anses lämpligare att de ges allmän giltighet.

Av de nämnda paragraferna har 5 § — om åtgärd till förebyggande av missbruk — redan nu sådan lydelse att den utan ändring kan tillämpas direkt inom specialstraffrätten. Vid utformningen av bestämmelserna i den nya 4 § om vem förverkande kan riktas mot måste emellertid den generella giltigheten beaktas. Tidigare har jag framhållit, att skälet till förslaget att slopa gällande begränsning av förverkande i vissa fall till uppsåtliga brott är att bestämmelsen skall kunna tillämpas också inom specialstraffrätten. Men specialstraffrättsliga särregler bör kunna finnas vid sidan av 4 §. För den skull bör i paragrafen anges, att den gäller endast om annat inte har föreskrivits.

Också lydelsen av 9 och 10 §§ bör ändras så att paragraferna kan tillämpas direkt på specialstraffrättsliga bestämmelser.

I det föregående har jag föreslagit, att som ny paragraf i förverkandekapitlet, 12 §, införs en bestämmelse om att förverkad egendom tillfaller kronan. Även denna bestämmelse bör få allmän giltighet. Inom specialstraffrätten förekommer fortfarande regler om att förverkad egendom skall tillfalla annan än kronan. Med hänsyn till dessa bör undantag göras för de fall då annat är föreskrivet.

Utredningsmannen har föreslagit ytterligare ett par generella bestämmelser. Den ena, som syftar till att begränsa möjligheten att använda obligatoriskt förverkande inom specialstraffrätten, har jag behandlat i det föregående. Den andra bestämmelsen gäller förverkande av emballage. Vissa special-

författningar innehåller regler om sådant förverkande. En generell regel därom torde dock inte vara nödvändig, eftersom en naturlig tolkning av en förverkandeföreskrift torde leda till att denna också omfattar emballage. Jag föreslår därför inte någon särskild bestämmelse i ämnet.

Sammanfattningsvis kan om förslaget i denna del sägas, att 3—12 §§ bör bli direkt tillämpliga också inom specialstraffrätten och att 1 och 2 §§, som är begränsade till förverkande vid brott enligt brottsbalken, bör tjäna som förebilder för ny lagstiftning utanför balken.

Bristerna inom specialstraffrätten botas inte helt genom att flera av brottsbalkens förverkanderegler får allmän giltighet. Den av utredningsmannen föreslagna översynen av de specialstraffrättsliga förverkandereglerna bör också ske. En granskning i ett enda sammanhang av hela förverkandelagstiftningen skulle givetvis vara värdefull men skulle enligt min uppfattning knappast kunna genomföras i praktiken, eftersom antalet specialförfattningar är mycket stort. Det torde vara en mera realistisk tanke att söka genomföra översynen successivt. Specialförfattningarnas förverkandebestämmelser bör ses över så snart det blir aktuellt att ändra en författning i mera väsentlig utsträckning.

Denna översyn bör ske efter vissa riktlinjer. I första hand bör noga prövas, om bestämmelser om förverkande över huvud skall behållas eller föras in i författningen. Jag delar visserligen inte helt utredningsmannens negativa inställning till förverkande som kriminalpolitiskt instrument men anser dock att en viss restriktivitet bör iakttas. Framför allt kan en viss återhållsamhet vara befogad vid sådant förverkande som används i förmögensreducerande och bestraffande syfte. I allmänhet bör i första hand undersökas om straffskalan kan utformas så att man får en lämplig påföljd. Men straffen kan — som det också har framhållits under remissbehandlingen — i flera fall behöva kompletteras med förverkandesanktioner. En särskild fråga i detta sammanhang är i vad mån förverkande skall knytas till uppsåtliga lagöverträdelser. Som utredningsmannen har konstaterat är de specialstraffrättsliga oaktsamhetsbrotten genomsnittligt av mindre allvarlig beskaffenhet än de uppsåtliga. Därför bör man vara sparsam med bestämmelser om förverkande vid uppsåtligt handlande.

Utformningen av de specialstraffrättsliga bestämmelserna bör ske med de allmänstraffrättsliga reglerna som förebild. En fråga, som särskilt bör uppmärksammas, är att fällande straffdom inte bör göras till förutsättning för förverkande. Äldre föreskrifter av denna typ bör rensas ut och i fortsättningen bör det liksom vid förverkande enligt brottsbalken endast krävas, att någon har gjort sig skyldig till brottsligt handlande. Vidare bör förverkandereglerna inom specialstraffrätten ge domstolen möjlighet att underlåta förverkande av billighetshänsyn. Den bestämmelse av detta slag som jag har föreslagit i brottsbalken (11 §), kommer på så sätt att ha betydelse endast under en övergångstid. Om värdeförverkande skall förekomma,

bör sådant förverkande konstrueras på samma sätt som jag har föreslagit beträffande brottsbalksreglerna. Värdeförverkande bör alltså vara alternativt och inte subsidiärt i förhållande till sakförverkande.

I fråga om hos vem förverkande får ske har jag föreslagit att det i en ny bestämmelse i brottsbalken (4 § första och andra styckena) anges de olika subjekt mot vilka förverkande får riktas. Denna föreskrift ger möjlighet till avvikelser inom specialstraffrätten. Endast om inte annat är föreskrivet, kommer brottsbalksregeln att gälla. Det betyder att man i varje särskilt fall bör överväga, om det finns anledning att förordna annorlunda i specialförfattningen. Kretsen av subjekt kan ju tänkas bära vara antingen vidare eller mera inskränkt. Om brottsbalksregeln skall vara tillämplig, behöver givetvis ingen hänvisning till brottsbalken göras i specialförfattningen.

Beträffande behandlingen av särskild rätt till egendom, som förklaras förverkad, saknas i allmänhet regler i specialförfattningarna. Eftersom den föreslagna brottsbalksregeln i detta ämne (4 § tredje stycket) inte är begränsad till brottsbalksbrott, kommer emellertid denna regel att gälla även med avseende på specialstraffrättsliga förverkandebestämmelser. Motsvarande gäller reglerna i brottsbalken om åtgärder till förebyggande av missbruk av egendom, som annars skulle ha förverkats (5 §), samt om preskription och verkan av den brottsliga död (9 och 10 §§).

Med hänsyn till den föreslagna generella regeln i brottsbalken (12 §) om att förverkad egendom tillfaller kronan, om inte annat är föreskrivet, behövs i fortsättningen inte utsägas i specialförfattningen att egendomen skall tillfalla kronan, när så skall vara fallet.

Lagförslag

På grund av de överväganden som jag nu har redovisat har inom justitiedepartementet upprättats förslag till lag om ändring i brottsbalken. Detta förslag föranleder vissa följdändringar inom specialstraffrätten. Sålunda har upprättats förslag till lag om ändrad lydelse av 13 kap. 13 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297), förslag till lag angående upphävande av 11 § lagen den 30 juni 1960 (nr 418) om straff för varusmuggling, förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § krigshandelslagen den 28 februari 1964 (nr 19) och förslag till lag angående upphävande av 4 § lagen den 1 april 1966 (nr 78) om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet. — — —

De särskilda bestämmelserna

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Förslaget innebär ändringar i 36 kap. 1—4, 9 och 10 §§ brottsbalken. Dessutom föreslås att två nya paragrafer, 11 och 12 §§, införs i samma kapitel.

1 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om förverkande av vinning av brott och av förlag för brott.

Som jag har nämnt i den allmänna motiveringen förstås med vinning dels den ursprungliga vinningen och dels egendomens värde. Kan värdet inte fastställas exakt, bör vinningen bestämmas till ett skäligt belopp. Som hittills kan även rättigheter, t. ex. fordringsrätter, bli föremål för vinningsförverkande. Därvid gäller samma regler som för förverkande av föremål.

Liksom tidigare avses med bestämmelsen endast vinning som har uppstått genom en gärning som är brottslig enligt balken. Även begränsningen till sådan vinning som inte motsvaras av skada för enskild behålls. Härigenom kommer förverkande enligt paragrafen att vara tillämpligt vid samma slags brottslighet som förut. Som vinning kan således förverkas muta och annan otillbörlig förmån samt vederlag för brott. Vidare omfattas sådan vinning som faller in under det nu gällande andra stycket av paragrafen, t. ex. vinning av koppleri eller främjande av otukt enligt 6 kap. 7 § och av häleri enligt 9 kap. 6 § första stycket, om häleriet innebär att någon bereder sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv. Ytterligare exempel är vinning av dobbleri enligt 16 kap. 14 § och av spioneri enligt 19 kap. 5 §.

När det talas om vinning i paragrafens nu gällande andra stycke avses nettovinst. Detsamma bör gälla i fortsättningen för vinningsförverkande enligt 1 § i förslaget. Utgifter eller omkostnader som varit förbundna med vinningen skall således i princip dras av när den förverkade egendomens omfattning beräknas.

Förlag för brott har i förslaget liksom i gällande bestämmelse samma innebörd som i bestämmelsen om förberedelse till brott i 23 kap. 2 §, dvs. pengar eller annan egendom som är avsedd till bestridande av utgifter som är förbundna med förövande av brott. Som jag tidigare har framhållit torde förlag i denna mening inte kunna betecknas som vinning. En särskild regel om förverkande av förlag har därför tagits in i denna paragraf. Endast förlag som har mottagits kan förverkas.

Att förverkande är fakultativt får enligt gällande rätt anses innebära att såväl sak- som värdekonfiskation kan ske partiellt. Utredningsmannen har givit uttryck åt samma uppfattning men har likväl beträffande 1 § föreslagit, att detta sägs uttryckligen i lagtexten på samma sätt som i nuvarande 2 §. Förverkande av vinning och förlag bör givetvis även i fortsättningen på grund av förverkandets fakultativa karaktär kunna ske partiellt. Eftersom denna uppfattning numera torde vara allmänt omfattad, har det inte ansetts behövt att låta den komma till uttryck i lagtexten.

Den särskilda bestämmelsen i nuvarande första stycket om skydd för godtrosförvärvare ersätts av 4 § första stycket d) i förslaget.

Av den nu föreslagna 1 § framgår inte vem den förverkade egendomen skall tillfalla. En särskild bestämmelse härom föreslås som jag tidigare har

nämnt i en ny paragraf, 12 §. Enligt denna skall egendomen liksom hittills tillfalla kronan.

2 §.

Paragrafen innehåller liksom f. n. bestämmelser om förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter. Till dessa har lagts en föreskrift om förverkande av egendom som i andra fall har varit föremål för brott. Den närmare innebörden av den nya generella regeln om förverkande av föremål för brott framgår av vad jag har anfört i den allmänna motiveringen.

Enligt nu gällande bestämmelse fordras för förverkande, att ägaren av hjälpmedlet eller någon som var i hans ställe uppsåtligen har begått brottet eller medverkat därtill. Motsvarigheten till denna bestämmelse har i förslaget tagits in i 4 §. Därvid har begränsningen till uppsåtliga brott fått utgå. Som jag har framhållit tidigare torde detta i praktiken inte medföra annat än en ringa utvidgning beträffande användningen av förverkande enligt denna paragraf. En tillräcklig begränsning ligger i det principiella kravet på att förverkande skall vara påkallat för att förebygga fortsatt brottslighet.

Att förverkande enligt förevarande paragraf är fakultativt anges med uttrycket »må förklaras förverkad». Därmed avses inte någon ändring i vad som nu gäller.

F. n. anges uttryckligen i 2 §, att förverkande kan ske »helt eller delvis». I förslaget har den förenklingen gjorts att detta uttryck har fått utgå. Detta innebär ingen ändring i sak.

Vidare föreslås att i stället för egendom dess värde kan förklaras förverkat. Värdeförverkande skall således liksom vid förverkande av vinning och förlag enligt 1 § vara alternativt i förhållande till sakförverkande. Härigenom blir det bl. a. möjligt att, om föremålet finns i behåll och är odelbart, förverka en del av dess värde, för den händelse det skulle vara obilligt att förverka hela egendomen. Det har tidigare visat sig nödvändigt att införa denna möjlighet vid smuglingsbrott genom en särskild bestämmelse i 12 § lagen om varusmuggling (prop. 1960: 115 s. 122). Detta berodde på att värdeförverkande var subsidiärt och således inte kunde användas, när egendomen fanns i behåll. Även om värdeförverkande kan användas alternativt i förhållande till sakförverkande, bör det dock i princip inte tillgripas, när förverkande av hjälpmedel och brottsprodukter sker i brottsförebyggande syfte. Sker förverkande i annan mera repressiv avsikt, kan det likväl vara skäl att använda värdeförverkande med en viss återhållsamhet, när hjälpmedlet eller brottsprodukten finns i behåll.

Regeln i nu gällande andra stycke av 2 § om skydd för godtrosförvärvare ersätts av 4 § d) i förslaget. Att den förverkade egendomen även i fortsättningen skall tillfalla kronan följer av 12 § i förslaget.

3 §.

Utom viss redaktionell jämkning har inte företagits annan ändring i denna paragraf än att exemplifieringen av utpräglat farliga brottsverktyg har slopats. Därmed avses som jag har framhållit i den allmänna motiveeringen inte någon ändring i sak.

4 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om vem förverkande får riktas mot. Dessutom regleras behandlingen av särskild rätt till egendom, som förklaras förverkad.

Paragrafens första stycke, som motsvarar 2 kap. 17 a § första stycket i utredningsmannens förslag, innehåller en uppräknning av de subjekt mot vilka förverkande kan riktas. Bestämmelsen gäller inte förverkande enligt 3 § av s. k. utpräglat farliga brottsverktyg. Sådant förverkande kan enligt förslaget liksom f. n. ske utan begränsning till särskilda subjekt. Begränsningen har i förevarande 4 § kommit till uttryck genom att paragrafen gjorts tillämplig endast på förverkande på grund av brott.

Under a) anges att förverkande kan ske hos gärningsmannen eller annan som medverkat till brottet. Förverkande kan således i princip alltid ske hos den brottslige. Vinning får dock inte förverkas hos annan än den som har gjort vinningen.

Enligt b) kan förverkande ske hos den i vars ställe gärningsmannen eller annan medverkande var. Med att vara i någons ställe förstås detsamma som i nuvarande 2 § första stycket (betänkandet s. 32). Bland de subjekt hos vilka förverkande kan ske med stöd av denna bestämmelse kan nämnas bolag och andra juridiska personer.

Under c) sägs att förverkande kan ske hos den som har beretts vinning genom brottet. Samma regel torde ha gällt förut utan uttrycklig bestämmelse. Möjligheten att förverka muta och annat dylikt enligt 1 § var nämligen inte begränsad till den som hade begått brottet. Utredningsmannen har använt 3 kap. 7 § strafflagen (numera 23 kap. 7 § brottsbalken) som förebild. Han har därför föreslagit att förverkande skall kunna tillgripas mot den som »avsiktligen beretts vinning eller tillägnats något». Jag anser avsiktligen vara onödigt förstärkande och att tillägnelse endast är ett exempel på vinning. Den som har beretts vinning genom brott kan givetvis vara någon av dem som anges under a) och b). Men under c) faller även annan som har fått vinning direkt genom brottet, t. ex. en ämbetsmans släkting när muta har lämnats direkt till denne. Att vinningen finns i behåll har inte gjorts till förutsättning för att den skall kunna förverkas hos mottagaren. Om vinningen inte finns kvar, kan detta dock i vissa fall göra att förverkande framstår som obilligt.

Under d) upptas en bestämmelse om förverkande hos den som efter brottet har förvärvat egendomen. Förverkande kan ske hos den som har för-

värvat egendomen genom giftorätt, arv eller testamente eller genom gåva. Vidare kan förverkande riktas mot den som efter brottet har förvärvat egendomen på annat sätt och vid förvärvet haft vetskap om eller skäligen anledning till antagande om egendomens samband med brottet. Bestämmelsen ersätter reglerna i nuvarande 1 och 2 §§ om skydd för godtroshävar. Särskild rätt nämns inte uttryckligen i lagtexten. Av paragrafens tredje stycke får emellertid anses följa att det för förverkande av sådan rätt gäller samma regler som för förverkande av egendom.

Vid onerösa fång krävs således vetskap om eller skäligen anledning till antagande om egendomens samband med brottet för att förverkande skall kunna ske hos förvärvare. Härigenom markeras, att skyddet för förvärvaren sträcker sig längre än enligt civilrättsliga regler om god tro. Liknande uttryck används i bestämmelsen om häleriförseelse i 9 kap. 7 §. För att gå fri från ansvar för detta brott torde vid t. ex. köp av tjuvgods inte fordras samma grad av aktsamhet som krävs för ett civilrättsligt godtroshävar.

Enligt paragrafens andra stycke får egendomen inte förklaras förverkad, om den vid brottet tillhörde annan än den som anges i första stycket under a)—c). Denna bestämmelse saknar motsvarighet i utredningsmannens förslag. Den föreslagna begränsningen, som kan förefalla naturlig, bör som jag har anfört i den allmänna motiveringen anges uttryckligen i lagtexten.

Tredje stycket innehåller, att särskild rätt till egendom som förklaras förverkad består, om ej annat förordnas. Det motsvarar 2 kap. 17 a § andra stycket i utredningsförslaget och ersätter nuvarande 4 §. Med särskild rätt förstås begränsade sakrätter liksom säljares rätt till gods som har sålts under äganderättsförbehåll.

Paragrafen avses vara direkt tillämplig även inom specialstraffrätten. Innehåller en specialförfattning en bestämmelse om subjekt för förverkande av annat innehåll än förevarande paragraf, skall den bestämmelsen gälla i stället. Som förut har nämnts skall emellertid föreskriften i tredje stycket om särskild rätt till egendomen gälla utan undantag.

9 §.

Som jag har framhållit i den allmänna motiveringen, bör den särskilda preskriptionstiden för talan om förverkande ändras. Den tid inom vilken stämning skall ha delgetts för att förverkande skall kunna ske, när påföljd inte längre kan ådömas, föreslås sänkt från tio till fem år. Denna tid gäller vare sig orsaken till att påföljd ej längre kan ådömas är att åtalspreskription har inträtt eller den brottslige har avlidit. Vidare har bestämmelsen formulerats om så att den skall kunna tillämpas direkt inom specialstraffrätten.

10 §.

I denna paragraf föreslås endast en redaktionell ändring för att markera att bestämmelsen i fortsättningen skall vara direkt tillämplig även inom specialstraffrätten. Med beslut om förverkande avses också förordnande enligt 4 § tredje stycket i förslaget om att särskild rätt i förverkad egendom skall upphöra.

11 §.

Bestämmelserna i denna paragraf saknar motsvarighet i gällande rätt. Paragrafen innehåller att, om det i lag eller författning är föreskrivet att egendom skall förklaras förverkad, detta likväl får underlåtas, om förverkande är uppenbart obilligt. Detsamma skall enligt paragrafen gälla i fråga om annan särskild rättsverkan av brott. Som jag har anført i den allmänna motiveringen syftar regeln till att begränsa användningen av de obligatoriska förverkanderegler som finns kvar inom specialstraffrätten. Regeln är — liksom regeln i 8 § om skälighetsprövning när brottet har begåtts av psykiskt abnorm eller minderårig person — tillämplig även på annan särskild rättsverkan av brott.

12 §.

Denna paragraf är ny och innehåller att förverkad egendom tillfaller kronan, om inte annat är föreskrivet. Bestämmelsen ersätter de särskilda reglerna i nuvarande 1 och 2 §§ om att egendom skall förklaras förverkad till kronan. Paragrafen är direkt tillämplig även inom specialstraffrätten. I den mån denna regel skall gälla, dvs. att egendomen skall tillfalla kronan, behövs således inte någon särskild bestämmelse härom i specialförfattningen.

Övergångsbestämmelser

Enligt förslaget skall lagen träda i kraft den 1 juli 1968.

De nya bestämmelserna medför vissa sakliga ändringar av gällande förverkanderegler. Några av ändringarna innebär vidgade möjligheter att förklara egendomen förverkad i anledning av brott. Enligt gällande bestämmelser kan förverkande av egendom på grund av brott inte ske hos den som efter brottet i god tro har förvärvat egendomen genom gåva. Den nya lagen innebär en skärpning på denna punkt genom att förverkande enligt 4 § första stycket d) kan ske också hos godtroende gåvotagare. Hos sådan person bör förverkande inte ske, när egendomen har mottagits av denne efter brottet men före den nya lagens ikraftträdande. När fråga är om förverkande på grund av brott, som har begåtts före lagens ikraftträdande, bör även övriga delar av 2 § i dess äldre lydelse tillämpas i stället för 2 § och 4 § första och andra styckena enligt den nya lydelsen. En uttrycklig föreskrift i dessa avseenden bör meddelas.

Övriga regler torde genast kunna tillämpas utan särskild övergångsbestämmelse.

Övriga lagförslag

I 13 kap. 13 § andra stycket *luftfartslagen* finns en bestämmelse som motsvarar nuvarande bestämmelse i 36 kap. 4 § brottsbalken om luftpanträtt och inteckning i luftfartyg som förklaras förverkat. Om brottsbalksregeln ändras enligt förevarande förslag, bör bestämmelsen i luftfartslagen upphävas. Dessutom bör en redaktionell jämkning göras i paragrafens tredje stycke.

Även i 11 § *lagen om straff för varusmuggling* och 4 § *lagen om förbud i vissa fall mot rundradiosändning på öppna havet* finns bestämmelser om särskilda rättigheter i förverkad egendom. Bestämmelserna har sin fulla motsvarighet i nuvarande 36 kap. 4 § brottsbalken. Också dessa bestämmelser föreslås bli upphävda.

Krigshandelslagen innehåller i 4 § andra stycket en hänvisning till bestämmelsen i 36 kap. 1 § andra stycket brottsbalken om förverkande av vinning. Förslaget till ändrad lydelse av 36 kap. 1 § brottsbalken innebär, att paragrafens nuvarande bestämmelser förs samman till ett enda stycke. Hänvisningen blir således felaktig och måste ändras. 4 § andra stycket krigshandelslagen bör därvid formuleras om så att dess lydelse stämmer överens med regeln i 36 kap. 1 § brottsbalken om vinningsförverkande. Den nya formuleringen torde inte innebära någon nämnvärd ändring i sak.

Också dessa lagändringar föreslås träda i kraft den 1 juli 1968.

Lagrådet

Lagrådet yttrade:

Regler om förverkande förekommer i brottsbalken och i ett flertal författningar inom specialstraffrätten. Det har länge varit erkänt att regelsystemet uppvisar brister. Genom nu föreliggande förslag ernås bättre enhetlighet och överskådlighet och tillämpningen av institutet förverkande kan göras smidigare. Enligt lagrådets mening är förslaget till lagstiftning väl avvägt. På enstaka punkter vill lagrådet dock göra några erinringar som skall anges i det följande.

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

1 §.

Bestämmelsen i första punkten talar om förverkande av vinning av brott. Om någon mottagit viss egendom, t. ex. såsom muta, är meningen att själva egendomen skall kunna förverkas men värdeförverkande vara alternativt i

förhållande till sakförverkande, och att förverkandet skall vara begränsat till nettovinst.

I remissprotokollet uttalas härom bl. a. att vinning kommer att betyda »dels den ursprungliga vinningen dvs. själva föremålet, dels egendomens värde». Emellertid kan man enligt lagrådets mening icke i formuleringen inlägga denna innebörd. Vinning — ett rättsligt begrepp som förekommer flerstädes i brottsbalken — avser icke ett konkret föremål utan en förändring i förmögenhetsläge, alltså en abstrakt ekonomisk differens. I denna betydelse synes också ordet begagnas i 4 § första stycket c) av förslaget. I sin föreslagna utformning medger lagtexten därför icke annan tolkning än att den talar om en konstaterad förbättring i förmögenhetsställning. Detta ger visserligen ett riktigt uttryck för vad som åsyftas i fråga om anledning till förverkande. Men när det gäller att bestämma vad som kan förverkas synes ordalagen icke medge möjligheten att, såsom avses, förklara ett konkret föremål förverkat, eftersom väl mottagandet av ett föremål men icke själva föremålet kan utgöra vinning i den vedertagna meningen.

Enklast synes man kunna undvika att lagtexten på detta sätt blir för snäv genom att i stället för »vinning» begagna ordet »utbyte», ett ord som icke torde ha samma rättsligt fixerade innebörd och vars motsvarighet kommit till användning i den danska lagstiftningen. Ordet synes kunna fattas såsom avseende såväl föremål som abstrakt vinning. Förfares så, bör övervägas om icke regeln om förverkandes begränsning till nettovinst då måste uttryckligen uttalas exempelvis genom tillägg av orden »i den mån vinning skett» eller liknande.

Lagbudet använder i första punkten ett uttryck — enligt lagrådets förslag motsvarat av ordet »utbyte» — som skall avse både konkret föremål och abstrakt vinst. Eftersom förverkande av en abstrakt vinst aldrig kan vara ett sakförverkande, utgör paragrafens avfattning ett lagtekniskt stöd för den i remissprotokollet uttalade principen att värdeförverkande skall vara alternativt och icke längre subsidiärt i förhållande till sakförverkande.

Enligt lagtexten synes inte vara något hinder mot att samtidigt döma till förverkande av föremål — eller dess värde — och till förverkande av vinning, t. ex. om någon såsom muta både mottagit ett föremål och fått sin förmögenhet eljest ökad. Enligt förslaget lär vara avsett att envar av dessa omständigheter skall utgöra förverkandeanledning. Olika meningar — delvis beroende på skillnad i uppfattning om när förverkande inträder — kan råda om betydelsen av att ett föremål förändras under tiden mellan brottet och domen. Att föremålet minskat och därigenom nedgått i värde torde sällan vara förtjänt av beaktande. Ett praktiskt fall är däremot att avkastning upplupit under tiden mellan mottagandet av en sak och tidpunkten för domen. Det är tänkbart att göra gällande att domstolens förverkandeförklaring då kan avse dels saken dels den överstigande vinning som erhållits genom uppbärande av avkastningen. En annan konstruktion skulle kunna vara att be-

trakta ett föremål såsom förverkat redan i och med brottet och av detta skäl anse den därefter uppkommande avkastningen ingå i brottet. Betänkligheter mot så långt gående förverkandemöjligheter förlorar i styrka genom att det enligt förslaget alltid står domstolen öppet att underlåta förverkandeförklaring eller låta förverkande bli endast partiellt. Frågan torde kunna överlämnas åt rättstillämpningen utan att några uttryckliga regler anges i lagtexten.

4 §.

I sista stycket utsäges, att särskild rätt till egendom som förklaras förverkad består, om ej annat förordnas. Lagrådet vill förordna att slutorden, i närmare överensstämmelse med utredningsmannens förslag och departementschefens uttalande i lagrådsremissen erhåller lydelsen »om ej den särskilda rätten förklaras förverkad».

Angående denna paragraf vill lagrådet även göra ett påpekande i anledning av införandet av bestämmelse om att förverkande skall kunna ske hos gåvotagare oberoende av god tro. En sådan godtroende gåvotagare kan ha sålt den mottagna egendomen och begagnat köpeskillingen för sitt uppehälle eller eljest i sin konsumtion, så att vid tidpunkten för förverkandeförklaringen intet återstår av gåvan. I dylika fall lär ett utnyttjande av möjligheten att helt eller delvis underlåta förverkande — värdeförverkande — ligga nära till hands.

11 §.

Inom specialstraffrätten finns obligatoriska förverkanderegler som kan medföra stötande resultat. I förevarande paragraf ges emellertid möjlighet att underlåta förverkande av egendom om förverkandet är uppenbart obilligt. Enligt remissprotokollet syftar regeln i paragrafen till att begränsa användningen av de obligatoriska förverkanderegler som finns kvar inom specialstraffrätten varför paragrafen får betydelse endast under en övergångstid. Skulle emellertid i kommande författningar införas regler om obligatoriskt förverkande är enligt lagrådets mening paragrafen tillämplig även beträffande sådana regler, om ej annat uttryckligen stadgas i författningen.

Lagrrådet har intet att erinra mot att paragrafen tilläggs denna innebörd.

Paragrafens bestämmelse om att förverkande av egendom kan underlåtas när det är uppenbart obilligt gäller enligt andra punkten i paragrafen även annan särskild rättsverkan av brott. Med »annan särskild rättsverkan» avses verkningar av olika karaktär såsom straffskatt enligt skattestrafflagen, dubbel hundskatt enligt KF den 17 maj 1923 angående skatt för hundar, älgavgift enligt KK den 9 april 1965 om älgavgift m. m., förlust av körkort enligt vägtrafikförordningen, förvisning enligt utlänningslagen och sådan rättsverkan som att brottet kan utgöra ett rättsfaktum vilket annan kan

åberopa för att erhålla dom till sin förmån, t. ex. äktenskapsskillnad enligt 11 kap. giftermålsbalken. Föreliggande material medger emellertid icke en fullt tillförlitlig bedömning av den räckvidd och de verkningar paragrafen i denna del kommer att erhålla. Lagrådet hemställer därför att på motsvarande sätt som i 48 kap. 1 § rättegångsbalken begreppet »annan särskild rättsverkan av brott» måtte begränsas genom att sammanföras med begreppet förverkande i ett gemensamt uttryck »förverkande eller annan sådan särskild rättsverkan av brott». Härigenom torde t. ex. förlust av körkort och brottets betydelse som rättsfaktum vid äktenskapsskillnad falla utanför.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Vid anmälan av lagrådets yttrande anförde *departementschefen* följande.

Lagrådet har förordat vissa jämkningar i den föreslagna lydelsen av 36 kap. 1, 4 och 11 §§ *brottsbalken*.

I fråga om 1 § har lagrådet föreslagit att ordet »vinning» ersätts med »utbyte». Som torde framgå av remissprotokollet avsåg jag att ge ordet vinning en mera vidsträckt innebörd än den lagrådet vill lägga i ordet. Vinning skulle sålunda enligt det remitterade förslaget inbegripa såväl konkret föremål som abstrakt vinst. Eftersom ordet utbyte får anses tydligare utmärka vad som avses, vill jag dock biträda lagrådets förslag. Lagrådet har vidare anført, att det vid en sådan ändring bör övervägas om inte regeln om förverkandes begränsning till nettovinst måste uttryckligen uttalas i lagtexten exempelvis genom tillägg av orden »i den mån vinning skett» eller liknande. Enligt min mening torde ett sådant tillägg knappast vara nödvändigt. Ordet utbyte får nämligen liksom ordet vinning anses i sig innebära en sådan begränsning som avses med tillägget.

Lagrådets förslag till ändrad lydelse av 4 § innebär också ett förtydligande som bör godtas.

Vad beträffar 11 § avsåg jag inte, att det remitterade förslaget skulle i fråga om annan särskild rättsverkan än förverkande tilläggas en så vidsträckt innebörd som enligt lagrådet skulle kunna tolkas in i bestämmelsen. Med hänsyn till vad lagrådet har anført vill jag ansluta mig till dess förslag.

Jag kan också biträda vad lagrådet i övrigt har anført i anslutning till det remitterade förslaget.

Utöver de ändringar jag nämnt bör vissa redaktionella jämkningar göras.

I förslaget till ändrad lydelse av 4 § *krigshandelslagen* bör liksom i 36 kap. 1 § *brottsbalken* ordet vinning ersättas med utbyte.

Utskottet

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot Kungl. Maj:ts förslag och får därför hemställa,

att förevarande proposition, nr 79, måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 7 maj 1968

På första lagutskottets vägnar:

ERIK SVEDBERG

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herr Erik Svedberg (s), fröken Mattson (s)*, herrar Arvidson (h), Ernulf (fp), Svanström (cp), fru Lindström (s), herrar Schött (h) och Larfors (s)*;

från a n d r a kammaren: herr Ekström i Björkvik (s), fru Löfqvist (s), fröken Bergegren (s)*, herrar Gustafsson i Borås (fp), Keijer (fp), Martinsson (s)*, Dockered (cp)* och Oskarson (h).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.